

บทบาทกลุ่มผู้หญิงกับการปกป้องสิทธิชุมชน*

THE ROLE OF WOMEN IN THE PROTECTION OF COMMUNITY RIGHTS

สุภาภรณ์ คำดี

Supaporn Khamdee

วีรนุช พรหมจักษ์

Weeranuch Promjuk

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

Mahamakut Buddhist University Srilanchang Campus, India

Email: weranuch13032525@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงบทบาทของกลุ่มผู้หญิงกับการปกป้องสิทธิชุมชน เพื่อแสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันยังมีผู้หญิงจำนวนมากที่ประสบกับปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการปกป้องพื้นที่ดินทำกินรวมถึงแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ แสดงให้เห็นถึงพลังของผู้หญิงที่ออกมาแสดงความเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ และเป็นการทำให้เกิดการผลักดันตนเองเข้าสู่สาธารณะ แสดงให้เห็นถึงความตื่นตัวของผู้หญิงเพื่อสร้างความเสมอภาคและต้องการสร้างโอกาสที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและนโยบายต่างๆ โดยเฉพาะผู้หญิงรากหญ้าและชนชั้นกลางใหม่ที่ยังเข้าไม่ถึงฐานทรัพยากรและไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรอันสำคัญของชุมชน จึงเลือกที่จะใช้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นช่องทางเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของชุมชนและครอบครัว

คำสำคัญ: บทบาทกลุ่มผู้หญิง, การปกป้องสิทธิชุมชน

Abstract

This academic paper aims to study the role of women in the protection of community rights. To show that today there are still many women facing

problems with access to natural resources. It protects arable land and fertile food sources. It shows the power of women to come out and act to protect what their ancestors have created. And it is the cause to push yourself into the public. Demonstrate the awareness of women to create equality and want to create opportunities to participate in the direction and policies, In particular, grassroots women and the new middle class who do not have access to the resource base and do not participate in determining the direction of environmental protection and vital resources of the community. Therefore, he chose to use the social movement as a channel to create participation in all dimensions, especially in the environment, to protect the natural resources in the area, which are the food source of the community and family.

Keywords: Women's Role, Protecting Community Rights

บทนำ

สิทธิชุมชนไม่ใช่ส่วนเป็นส่วนบุคคลของประชาชนแต่ละคนและไม่ใช่ของรัฐ เป็นสิทธิที่รวมถึงสิทธิชุมชนที่จะจัดการใช้ประโยชน์และมีหน้าที่ในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีกระบวนการของการให้ความหมายการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานของการให้สมาชิกของชุมชนที่ใช้ทรัพยากรร่วมกันมีโอกาสเข้าถึงและใช้ประโยชน์ ได้อย่างเท่าเทียมในขณะที่สามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศไว้ได้

รัฐธรรมนูญ 2540 บัญญัติรับรองสิทธิชุมชนไว้ แต่การบัญญัติกฎหมายลำดับรองเพื่อรับรอง สิทธิ เช่นพระราชบัญญัติป่าชุมชนยังไม่เกิดขึ้น การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ ยังไม่สัมพันธ์ไปกับสิทธิชุมชน รวมถึงคำพิพากษาของศาลที่ยังตัดสินตามกฎหมายลายลักษณ์อักษร และวินิจฉัยในปัญหาด้านเทคนิคต่างๆ โดยไม่ได้ วินิจฉัยถึงเนื้อหาของสิทธิชุมชนแต่อย่างใด ทำให้เกิดปัญหาในการรับรองสิทธิ ชุมชนในประเทศไทยที่ไม่อาจพัฒนาไปได้ ต่อมารัฐธรรมนูญ 2550 ได้กำหนดสิทธิชุมชนและได้ขยายการคุ้มครองสิทธิชุมชนให้ครอบคลุม โดยบัญญัติไว้ใน มาตรา 66 ว่า “...บุคคลที่รวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชน ท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญา ท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น

และของชาติและ มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างสมดุลและยั่งยืน...”

มาตรา 67 “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วม กับ รัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการ ได้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพและในการ ค้ำครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้ อย่างปกติและต่อเนื่องใน สิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ อนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิด ผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพจะ กระทำมิได้เว้นแต่จะได้ศึกษาและ ประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของ ประชาชน ในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทน องค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและ สุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษา ที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม หรือ ทรัพยากรธรรมชาติหรือ ด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว สิทธิ ของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐรัฐวิสาหกิจราชการ ส่วนท้องถิ่น หรือ องค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ ตามบทบัญญัตินี้ย่อมได้รับความคุ้มครอง (รัฐธรรมนูญ, 2550)

ผู้หญิงมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมากโดยเฉพาะ ในวิถีชนบท ยังจะต้องมีการพึ่งพาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนเป็นแหล่งในการ ดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว ทั้งในด้านอาหาร พลังงานเชื้อเพลิง ยาสมุนไพร เครื่องใช้ไม้ สอยทางการเกษตร ฯลฯ โดยได้รับประสบการณ์และการถ่ายทอดเทคนิควิธีการมาจากบรรพบุรุษ สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น ภายใต้พื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน รวมทั้ง การแบ่งบทบาทภาระหน้าที่ระหว่างชายหญิงอย่างชัดเจน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้าน สังคมเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้แก่ การสร้างสาธารณูปโภค ทำให้ สภาพแวดล้อมถูกทำลายเป็นอันมาก ประกอบกับการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาของรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนการเข้ามาติดต่อสัมพันธ์ในเรื่องการค้าและธุรกิจอื่น ๆ ทำให้ผู้หญิงมีทัศนคติต่อโลกต่อสังคมกว้างขวางขึ้น จึงทำให้ผู้หญิงต้องตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ แทนผู้ชายที่ออกไปทำงานต่างถิ่นเป็นเวลานาน ผู้หญิงจึงเข้ามามีส่วนในกิจกรรมต่าง ๆ ใน สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ความสามารถของผู้หญิงต่อการปรับตัว ใน ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมและสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะการออกมาปกป้องสิทธิชุมชน

บทบาทกลุ่มผู้หญิง

ตามแนวคิดสตรีนิยมเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบหนึ่งซึ่งเกิดจากการที่ผู้หญิงไม่ต้องตกอยู่สภาวะความเป็นรองของผู้ชาย หรือข้างเท้าหลัง และเป็นทางเลือกใหม่ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม ตามแนวคิดสตรีนิยมที่ได้รับจากประเทศตะวันตกกำลังปรับโดยกระแสโลก ในยุคปัจจุบันเป็น โลกแห่งเทคโนโลยี และการสื่อสารที่ไร้พรมแดนซึ่งเป็นสื่อสมัยใหม่ ที่เรียกกันว่าสื่อดิจิทัลแห่งยุคเทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบัน ทำให้การปรากฏตัวของสตรีในยุคเดิมๆ เข้าสู่สตรีในยุคหลังสมัยใหม่ พร้อมทั้งการผลักดันตนเองและการเข้าไปสู่สาธารณะ ความตื่นตัวทางการเมืองของผู้หญิงที่แม้จะไม่มีวาระเพื่อสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศเป็นวาระ แต่ต้องการสร้างโอกาสที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของรัฐบาล นโยบายโดยรวมทั้งการแก้ปัญหาจากความรุนแรงถึงตายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้หญิงจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้หญิงรากหญ้าและชนชั้นกลางใหม่ที่เข้าไม่ถึงการเมืองแบบทางการเลือกที่จะใช้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นช่องทางเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในทางการเมืองนอกสถาบันการเมืองที่เป็นทางการ ผู้หญิงกลุ่มนี้เข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองเพราะเผชิญกับปัญหาที่กระทบต่อวิถีชีวิตและอีกส่วนหนึ่งเพราะมีสำนึกของการเป็นพลเมืองและประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจที่ต้องการให้การเมืองพัฒนาไปสู่การเมืองที่มีคุณภาพ เมื่อพิจารณาจากประเด็นที่กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ให้ความสนใจ อาจแบ่งได้เป็นสามกลุ่มหลัก คือ (ดวงหทัย บูรณเจริญกิจ, 2560)

กลุ่มแรก กลุ่มผู้หญิงที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพราะได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐ เช่น การประกาศเขตอุทยาน การเวนคืนที่ดิน ทำให้ผู้หญิงโดยเฉพาะในกลุ่มรากหญ้าต้องเผชิญกับการสูญเสียเสรีภาพและความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ เพราะถูกทำลายหรือถูกกันออกจากระบบนิเวศน์ที่เป็นแหล่งอาหารและรายได้ ในขณะที่ผู้ชายต้องการเปลี่ยนอาชีพและย้ายถิ่นฐานออกจากบ้านเกิดเพื่อไปหางานทำ การดำเนินนโยบายการพัฒนา มีใจที่สำคัญว่าจะตอบสนองต่อผลกระทบตามเพศสภาพนี้อย่างไร ผู้หญิงกลุ่มนี้จำนวนไม่น้อยได้รับการอบรมเรื่องมิติเพศสภาพกับการพัฒนา พวกเขามีสำนึกในเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศ สามารถวิพากษ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สังกัดอยู่ และพวกเขาก็ยังเห็นความจำเป็นที่จะต้องสะท้อนปัญหาจากมุมมองของเพศสภาพ และผลักดันให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมอยู่ในทุกขั้นตอนของการพัฒนาของรัฐที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชายและหญิงในชุมชน (ดวงหทัย บูรณเจริญกิจ, 2560)

กลุ่มที่สอง คือกลุ่มผู้หญิงที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองกับการเมืองสี่เสื่อที่เกิดขึ้นในช่วงที่มีความขัดแย้งทางการเมืองที่แบ่งสังคมไทยออกเป็นสองขั้วการเมืองระหว่างปี พ.ศ. 2549-2557 ความขัดแย้งทางการเมืองนี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้เรียนรู้การเมือง ผู้หญิงจำนวนหนึ่งได้เปลี่ยนจากการเป็นเพียงผู้เข้าร่วมการประท้วง (protestor) ไปสู่การเป็นผู้กระทำการทางการเมือง (political actor) ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เข้าร่วมต่อสู้ในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเปลี่ยนจากภาพลักษณ์ของผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวแบบฐานประเด็นที่ผู้หญิงมีภาพของความเป็นเหยื่อของการพัฒนา มาสู่ภาพของการเป็นพลเมืองผู้มีส่วนในการกำหนดทิศทางการเมือง และมองว่านโยบายของรัฐเป็นส่วนสำคัญต่อเรื่องปากท้องที่ตนควรมีสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนด (ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ, 2560)

กลุ่มที่สาม คือ กลุ่มผู้หญิงในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง-ชาติพันธุ์ที่ยึดเยื้อและใช้อาวุธในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับแต่ พ.ศ. 2547 เป็นแรงผลักดันให้ กลุ่ม-องค์กรผู้หญิงในพื้นที่ องค์กรรวมตัวกันเป็นคณะทำงานวาระผู้หญิงจังหวัดชายแดนใต้ เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2558 มีเป้าหมายเพื่อรณรงค์เรื่องการคุ้มครองพื้นที่ปลอดภัยและการมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพของผู้หญิงแสดงจุดยืนชัดเจนในเรื่องการต่อต้านความรุนแรง และประกาศบทบาทของผู้หญิงในฐานะ “ผู้สร้างสันติภาพ” ทำให้คณะทำงานวาระผู้หญิงจังหวัดชายแดนใต้เป็นองค์กรภาคประชาสังคมที่มีความเข้มแข็งและได้รับการยอมรับจากหลายฝ่ายในพื้นที่จากการปรีทรรศน์ข้างต้น มีข้อสังเกตสี่ประการเกี่ยวกับพัฒนาการของงานการสร้างความเป็นธรรมทางเพศ (gender justice) ในประเทศไทย ดังนี้

ข้อสังเกตประการที่หนึ่ง การเพิ่มขึ้นของตัวแสดงที่หลากหลายในการกำหนดและต่อรองวาระทางเพศสภาพ เช่น ปัญญาชน นักวิชาการ กลุ่มผู้หญิงและภาคประชาสังคม การกำหนดประเด็นและแบบแผนปฏิบัติตามเพศสภาพได้เคลื่อนจากอำนาจรัฐมาสู่อำนาจประชาชนมากขึ้น จากเดิมที่มีรัฐเป็นตัวแสดงหลักในการกำหนดแบบปฏิบัติตามเพศสภาพของหญิงชายในสังคมซึ่งมีส่วนทำให้ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศเหลื่อมล้ำ ต่อมาภาคประชาชนเริ่มเข้าสู่เวทีการต่อรองเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างพื้นที่ในการมีส่วนร่วมกำหนดวาระและประเด็นที่เกี่ยวกับเพศสภาพมากขึ้น

ข้อสังเกตประการที่สอง องค์กรผู้หญิงได้พัฒนาความเชี่ยวชาญแบบลงลึก ขณะเดียวกันก็แผ่ขยายความร่วมมือและความเป็นเครือข่าย ในบางประเด็นผันมาสู่การเป็นพันธมิตรกันระหว่างรัฐและภาคประชาชน ยุทธศาสตร์เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเน้น

ความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ มากขึ้น อาทิเช่น องค์กรวิชาชีพต่างๆ ทบวงกรมในกระทรวงต่างๆ สถาบันทางวิชาการ องค์กรภาคประชาสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน มีการทำงานเพื่อตอบสนองปัญหาตามสถานการณ์ และมุ่งสร้างการเปลี่ยนทางโครงสร้างและวัฒนธรรมควบคู่กันไป เห็นได้จากการที่การต่องรองเพื่อกำหนดวาระทางสังคมและการเมืองเกิดขึ้นทั้งในระดับนโยบาย กฎหมาย จนถึงการสร้างและพัฒนามาตรการและกลไกเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศด้วยวิธีการที่หลากหลาย

ข้อสังเกตประการที่สาม ความพยายามที่จะใช้แนวคิดสตรีนิยมให้เหมาะกับบริบทท้องถิ่น เวทีถกเถียงเรื่องสิทธิสตรีของประเทศไทยเริ่มต้นมาแต่ก่อนที่ประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง และก่อนที่จะรับกรอบสากลมาใช้ในการรณรงค์เพื่อสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศ แม้การสร้างความรู้ในสถาบันวิชาการจะไม่ได้รับการหนุนเสริมจากรัฐและภาคส่วนอื่นๆ เท่าที่ควร แต่ก็มี ความพยายามที่จะพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคประชาสังคมในบางประเด็น นอกจากนี้ก็มีการพัฒนาความรู้นอกสถาบันวิชาการที่ใช้แนวทางสตรีนิยมและเพศสภาพมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับปัญหาในมิติต่างๆ ที่ผู้หญิงและเพศหลากหลายในสังคมเผชิญอยู่ตามยุคสมัย นักวิชาการและนักกิจกรรมทางสังคมไม่ได้นำแนวคิดสตรีนิยมแบบตะวันตกมาใช้โดยไม่อ่านสังคมไทย อย่างที่มักมีการนำเรื่องนี้มาโจมตีเพมินิสต์ไทย การศึกษาขึ้นนี้ทำให้พบว่าผู้ที่ทำงานด้านนี้มีความพยายามประยุกต์ปรับแต่งให้เหมาะกับวัฒนธรรมและความเชื่อท้องถิ่นขึ้นตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (2554) ว่าประเทศไทยมีการนำสตรีนิยมมาตีความและนำมาใช้กับบริบทเฉพาะของสังคมไทย รวมทั้งมีการนำกรอบอ้างอิงสากลมาปรับให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการภายในประเทศ เพื่อลดแรงเสียดทานที่อาจมี อันนำไปสู่ยุทธศาสตร์และวิธีการที่จะนำการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ ประสบการณ์ที่สั่งสมทำให้ขบวนการสตรีนิยมใส่ใจที่จะปรับยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีอยู่ และได้รับเริ่มขยายขอบฟ้าของการทำงานออกไป ให้สามารถบูรณาการกับประเด็นปัญหาใหม่ๆ ที่กลุ่มผู้หญิงกลุ่มต่างๆ กำลังเผชิญอยู่เพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศควบคู่ไปกับการเป็นธรรมทางสังคม เห็นได้จากการทำงานเรื่องส่งเสริมบทบาทผู้หญิงมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้ หรือการทำงานเรื่องการเข้าถึงการทำแท้งที่ปลอดภัยและการสื่อสารเรื่องเพศ ซึ่งแม้จะยังไม่สามารถรื้อถอนมายาคติให้หมดสิ้นได้ แต่ความเข้าใจความเป็นท้องถิ่นก็ทำให้เครือข่ายผู้หญิงสร้างพื้นที่ในการทำงานที่สร้างโอกาสในการเลือกที่จะกำหนดชะตาชีวิตของผู้หญิงได้มากขึ้น

ข้อสังเกตประการสุดท้าย การทำงานเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศในประเทศไทย องค์กรผู้หญิงมักใช้แนวคิดสตรีนิยมสายเสรีนิยม (Liberal feminism) ควบคู่ไปกับการทำงานที่ใช้แนวคิดฐานสิทธิ (Right based approach) สำหรับขบวนการแรงงานก็ใช้แนวคิดสายมาร์กซิสมาเป็นกรอบวิเคราะห์ แต่ก็พบว่ากลุ่มผู้หญิงที่มีสำนึกเรื่องความเป็นธรรมทางเพศ อย่างเช่น กลุ่มหญิงสู้ชีวิตซึ่งเป็นผู้ที่เสียหายจากการค้ามนุษย์ข้ามชาติ หรือจะเป็นกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนา และกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงที่ใช้อาวุธ กลุ่มต่างๆเหล่านี้ เป็นผู้หญิงที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพราะประสบปัญหาที่บีบคั้น ไม่ได้เริ่มด้วยสำนึกแบบสตรีนิยมหรือต้องการเรียกร้องความเสมอภาคระหว่างเพศ หากการรวมตัวทำให้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์และได้รับการเรียนรู้เรื่องการวิเคราะห์สถานการณ์ของตนจากมุมมองเพศสภาพ แม้หลายคนไม่แน่ใจหากจะเรียกตนเองว่าเฟมินิสต์ แต่การทำงานก็มีแง่มุมที่จะสร้างความเป็นธรรมทางเพศ ควบคู่ไปกับการแก้ปัญหาที่ตนต้องเผชิญ สนใจที่จะเชื่อมโยงความรู้ทางวิชาการด้านสตรีนิยมและเพศสภาพสู่งานภาคปฏิบัติของตนเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศ และอำนาจเชิงโครงสร้างที่ตนกำลังเผชิญอยู่ เพราะตระหนักว่าการจะหาทางออกจากปัญหาที่ตนเผชิญนั้นจะต้องทำงานเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศควบคู่ไปด้วย การตื่นตัวของผู้หญิงซึ่งมาจากกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มต่างๆ ในประเด็นปัญหาที่หลากหลายนับเป็นโอกาสที่กำลังเกิดขึ้นในการฟื้นคืนพลังทางการเมืองของสตรีนิยมเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคมในอนาคต ในงานศึกษานี้จึงรวมกลุ่มนี้ไว้ด้วยเพราะเห็นว่าหากละเลยผู้หญิงกลุ่มที่อยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีได้มีวาระหลักเพื่อสร้างเสมอภาคระหว่างเพศและจัดการกดขี่ทางเพศ ก็จะทำให้ภาพการทำงานเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศในประเทศไทยไม่ครอบคลุม นอกจากนี้ นักวิชาการบางคนตั้งคำถามที่น่าสนใจว่า การแบ่งประเภทขบวนการสตรีนิยมของประเทศไทยในปัจจุบันอย่างชัดเจนนั้นจะสามารถทำได้หรือไม่ องค์กรและกลุ่มผู้หญิงต่างๆ (ดวงหทัย บูรณเจริญกิจ, 2560)

จากการศึกษาแนวคิดสรุปได้ว่า กลุ่มผู้หญิงที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองส่วนใหญ่ ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐ หรือกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนา เป็นผู้หญิงที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพราะประสบปัญหาที่บีบคั้น แม้ว่าจะไม่ได้เริ่มด้วยสำนึกแบบสตรีนิยมหรือต้องการเรียกร้องความเสมอภาคระหว่างเพศ หากการรวมตัวทำให้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์และได้รับการเรียนรู้เรื่องการวิเคราะห์สถานการณ์ของตนจากมุมมองเพศสภาพ แต่การทำงานก็มีแง่มุมที่จะสร้างความเป็นธรรมทาง

เพศ ควบคู่ไปกับการแก้ปัญหาที่ต้นตอเผชิญ เพราะตระหนักว่าการจะหาทางออกจากปัญหาที่ต้นเผชิญ ทำให้ผู้หญิงโดยเฉพาะในกลุ่มรากหญ้าต้องเผชิญกับการสูญเสียเสรีภาพและความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ เพราะถูกทำลายหรือถูกกั้นออกจากระบบนิเวศน์ที่เป็นแหล่งอาหารและรายได้

สิทธิชุมชน

เป็นแนวคิดที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่า ซึ่งชุมชนมีวิถีชีวิต จารีตประเพณี สัมพันธ์กับทรัพยากร เหล่านี้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีการจัดการดูแลรักษา ใช้ประโยชน์ เพื่อให้ประโยชน์ต่อชุมชนเองโดยยึดหลักความยั่งยืน ด้วยผู้หญิงมีบทบาทและหน้าที่ที่ต้องดูแลคนในครอบครัว หุงหาอาหาร และใช้ทรัพยากรตามธรรมชาติเพื่อมาเลี้ยงดูคนในครอบครัว เพื่อความอยู่รอดหน้าที่นี้ได้ถูกมอบให้ผู้หญิงโดยหน้าที่ในการดูแลครอบครัวถูกมอบให้ผู้หญิงโดยสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ด้วยหน้าที่นี้ได้ถูกแบ่งออกเป็น ผู้ชายออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อเศรษฐกิจครอบครัวที่ดีขึ้น ดังนั้นหน้าที่ในการดูแลครอบครัวและลูกๆจึงถูกมอบหมายให้ผู้หญิงโดยวัฒนธรรม ผู้หญิงจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อมาหล่อเลี้ยงครอบครัว ตั้งแต่ในอดีตจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบันโดยเฉพาะในวัฒนธรรมชนบท

ซึ่งสิทธิชุมชนไม่ใช่ส่วนของส่วนบุคคลของประชาชนแต่ละคนและไม่ใช่ของรัฐ เป็นสิทธิที่รวมถึงสิทธิชุมชนที่จะจัดการใช้ประโยชน์ และมีหน้าที่ในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีกระบวนการของการให้ความหมายการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานของการให้สมาชิกของชุมชนที่ใช้ทรัพยากรร่วมกันมีโอกาสเข้าถึงและใช้ประโยชน์ ได้อย่างเท่าเทียมในขณะที่ สามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศไว้ได้

หลักการของสิทธิชุมชน

หลักการของสิทธิชุมชนในเรื่องการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติ มีหลักการที่สำคัญอยู่ 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก บุคคลไม่มีสิทธิถาวรในทรัพยากรธรรมชาตินั้นๆ แต่จะมีสิทธิเป็นชั่วคราวเมื่อใช้ทำกิน ใช้ตั้งบ้านเรือน ถ้าเลิกทำกิน เลิกตั้งบ้านเรือน ที่ตรงนั้นไม่ว่าจะเป็นดินหรือน้ำหรือป่าก็จะกลับไปเป็นของส่วนรวม ใครจะไปใช้ประโยชน์ต่อก็ได้ ไม่มีใครสามารถจับจอง

ทรัพยากรไว้เป็นของตนเอง โดยไม่ได้ใช้ประโยชน์และจะจงไว้ใช้ประโยชน์เกินความจำเป็นไม่ได้ ซึ่งเป็นหลักประกันได้ว่าคนในชุมชนจะสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างทั่วถึง

ประการที่สอง สิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในทรัพยากรของบุคคลจะไม่มีสิทธิในลักษณะที่เป็นสิทธิติดกันคนอื่น โดยสมบูรณ์ แม้ว่าบุคคลจะมีสิทธิถาวรและต่อเนื่องตราบใดที่ใช้ประโยชน์ แต่คนอื่นก็มีสิทธิ์ที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นได้บางลักษณะ

ประการที่สาม การทำกินหรือการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรต่าง ๆ จะต้องไม่ทำลายฐานความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรนั้น ซึ่งเป็นหลักประกันว่าคนในชุมชนจะมีปัจจัยการหล่อเลี้ยงชีวิตได้อย่างยั่งยืนมั่นคงและเพียงพอ (เลิศชาย ศิริชัย อ่างใน ชลธิธา สัตยวัฒน์, 2546)

นอกจากหลักการของสิทธิชุมชนแล้วความเป็นธรรมชาติของสิทธิชุมชนมีลักษณะที่สำคัญอยู่ 7 ลักษณะดังนี้

1. อุดมการณ์ของสิทธิชุมชนเป็นอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอดของชุมชน
2. กระบวนการในการเกิดขึ้นของสิทธิชุมชนในแต่ละประเภทมิได้เกิดจากความสัมพันธ์ในเชิงพันธะสัญญาหากแต่เป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการภายในของชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่ทดลองเรียนรู้สั่งสมขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมในระดับชุมชนและในหลาย ๆ กรณีมีการเปลี่ยนแปลงและผลิตซ้ำทางความคิด
3. ตั้งอยู่บนสำนึกและความรับรู้ร่วมกันของชุมชนเป็นหลัก จึงมักไม่ปรากฏในรูปของบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษร
4. กลไกในการบังคับเป็นไปโดยอาศัยวิธีการของแต่ละชุมชนผ่านทางระบบความสัมพันธ์ ในด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน
5. สิทธิชุมชนเป็นความพยายามของชุมชนที่จะจัดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชน ให้สอดคล้องกับการผลิตที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้และมีทางเลือก
6. สิทธิชุมชนเป็นสิทธิที่มีเงื่อนไขไม่ใช่สิทธิเด็ดขาด ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้งหมดที่มีอยู่ในชุมชน
7. สิทธิชุมชนมักจะมีกลไกภายในชุมชน ที่เกลี้ยทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีพและให้โอกาสกับสมาชิกของชุมชน (ไพสิฐ พานิชกุล, 2538)

เงื่อนไขของการดำรงอยู่และการพัฒนาสิทธิชุมชน

เงื่อนไขของการดำรงอยู่และการพัฒนาสิทธิชุมชน มี 4 ประการ คือ

ประการแรก ฐานทรัพยากร ชุมชนใดมีฐานทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ทั้งดิน น้ำ ป่าจะทำให้เกิดความมั่นคงของสิทธิชุมชนเนื่องจากสมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากร

เหล่านั้นได้อย่างเท่าเทียมและ เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง และทรัพยากรที่สำคัญในอีกลักษณะหนึ่งคือ การมีทรัพยากรบุคคลที่เป็นผู้นำทางวัฒนธรรม เช่น พระ ผู้อาวุโส หมอพราหมณ์ บุคคลเหล่านี้มีภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจารีตประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ และที่เป็นผู้นำทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นบุคคลที่มีอำนาจในการจัดระเบียบชุมชน และจัดสรรทรัพยากรร่วมกัน

ประการที่สอง อัตลักษณ์ของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งช่วยสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน มีความหวังใญ่ทุกซุ่สุขกันและกัน ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชนแต่ละชุมชนสามารถสื่อผ่านทางภาษาพูด ความเชื่อ การสืบทอดประเพณี พิธีกรรมต่างๆ โดยมีบทบาทควบคุมวิถีชีวิตของคน และชุมชนให้ดำเนินไปอย่างเหมาะสม

ประการที่สาม อำนาจในการจัดการชุมชน ระบบอำนาจในการจัดการของชุมชนเกิดขึ้นเพื่อจัดระเบียบความสัมพันธ์ของชุมชนระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เมื่อสิทธิชุมชนเกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรจึงมีการจัดการที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในชุมชน

ประการสุดท้าย การสืบทอดอุดมการณ์ ซึ่งจารีตประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ คำสอน เป็นเครื่องมือในการส่งผ่านความหมายอันเป็นสาระสำคัญ คือ อุดมการณ์รักษาธรรมชาติให้คงความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืนและเป็นหลักประกันความมั่นคงของชุมชน โดยมีสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันความเชื่อ และกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนมีบทบาทหน้าที่ในการสืบทอดอุดมการณ์ดังกล่าว (ตฤพล ไชยสินธุ์ และคณะ, 2547)

จากแนวคิดข้างต้นทำให้ทราบว่า ความหมายและหลักการของสิทธิชุมชน และสามารถนำมาใช้วิเคราะห์เกี่ยวกับปกป้องพื้นที่ และที่ดินทำกินสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ 2560 ประโยชน์ของสิทธิชุมชน พร้อมตัวอย่างการมีบทบาทของสิทธิชุมชนในประเทศไทย สิทธิชุมชนมีความสำคัญกับชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากร อนุรักษ์ บำรุงรักษาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งผู้หญิงเข้ามามีบทบาทเพื่อแสดงออกถึงสิทธิโดยชอบธรรมของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการคุ้มครองรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ประชาชนหรือชุมชนเกิดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติและร่วมมือกันรักษาสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน อันเป็นส่วนสำคัญที่จะพัฒนาชุมชนอันเป็นพื้นฐานสำคัญนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติสืบไป

บทบาทกลุ่มผู้หญิงกับการปกป้องสิทธิชุมชน

จากการขยายอำนาจรัฐเข้าควบคุมป่าของชุมชนที่เริ่มมาตั้งแต่ยุครัฐชาติเรื่อยมาจนถึงยุคแผนพัฒนาเศรษฐกิจผ่านกฎหมายป่าไม้และการเปิดช่องให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าผ่านนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจในการจัดการป่าในชุมชน จากเดิมชุมชนมีอำนาจอิสระภายใต้การจัดการป่าด้วยกลไกทางวัฒนธรรม ถูกแทนที่ด้วยอำนาจรัฐและอำนาจทุนที่มาจากภายนอก เพราะแนวทางการจัดการทรัพยากรของรัฐ ยอมรับเฉพาะกรรมสิทธิ์ของรัฐและกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลเท่านั้น มองข้ามจารีตประเพณีเกี่ยวกับสิทธิประเภทต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบอบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนส่งผลให้ทรัพยากรส่วนรวมจำพวกป่ากลายเป็น “ของหลวง” ซึ่งรัฐมีอำนาจในการควบคุมดูแล และจัดสรรการใช้ประโยชน์อย่างเบ็ดเสร็จ (ยศ สันตสมบัติ, 2542) ที่สำคัญการใช้มาตรการทางกฎหมายในการจัดการป่าของรัฐได้ลดทอนสิทธิและอำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนท้องถิ่น สร้างความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น และเกิดการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอย่างรุนแรงขณะที่ชุมชนไม่เพียงแต่ถูกกีดกันจากการใช้ประโยชน์เท่านั้น แต่ยังมีสถานะเป็นผู้บุกรุกผิดกฎหมายของรัฐ เนื่องจากกระบวนการกำหนดพื้นที่ป่า เพื่อการอนุรักษ์แต่ละประเภทมีเพียงหลักเกณฑ์กว้างๆ ขาดการสำรวจอย่างถี่ถ้วนทำให้การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติก็ดี เขตต้นน้ำก็ดี เขตป่าสงวนแห่งชาติก็ดี ได้ทับที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตป่าจำนวนมาก (ศยามล ไกยูรวงศ์, 2551) และกลายเป็นประเด็นสำคัญของการต่อสู้เรียกร้องด้านป่าไม้และที่ดินในเขตป่า เพื่อตอบโต้ต่อรองระหว่างรัฐ ทุน และชุมชนในยุคต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ด้วยบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงที่ต้องดูแลคนในครอบครัว หุงหาอาหาร และใช้ทรัพยากรตามธรรมชาติเพื่อมาเลี้ยงดูคนในครอบครัว เพื่อความอยู่รอดหน้าที่นี้ได้ถูกมอบให้ผู้หญิงโดยหน้าที่ในการดูแลครอบครัวถูกมอบให้ผู้หญิงโดยสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ด้วยหน้าที่นี้ได้ถูกแบ่งออกเป็น ผู้ชายออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อเศรษฐกิจครอบครัวที่ดีขึ้น ดังนั้นหน้าที่ในการดูแลครอบครัวและลูกๆ จึงถูกมอบหมายให้ผู้หญิงโดยวัฒนธรรม ผู้หญิงจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อมาหล่อเลี้ยงครอบครัว ตั้งแต่ในอดีตจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบันโดยเฉพาะในวัฒนธรรมชนบท ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมผู้คนในสังคมชนบทส่วนใหญ่ทำให้พวกเขาจึงมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง และอาหารของคนชนบท ก็นำมาจากทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก เช่น พืชผักท้องถิ่น

อย่าง ผักกูด ผักกระเฉด ยอดอ่อนของผักต่างๆ เป็นต้น ทำให้สังคมชนบทไม่ต้องซื้ออาหารกิน เหมือนคนเมือง สัตว์ และแมลงที่มีอยู่ในท้องถิ่นตามธรรมชาติ ก็สามารถใช้เป็นอาหารสำหรับคนชนบทได้ ชาวบ้านมักกินแมลง กินไข่มดแดง เป็นต้น โดยสังคมชนบทมักจะนำปลาและกุ้งที่จับมาเอง นำมาทำเป็นปลาร้ากับกุ้งแจ่วเพื่อจะได้เก็บไว้กิน ด้วยเหตุนี้การทำมาหากินของสังคมชนบท จึงขึ้นอยู่กับสภาพธรรมชาติอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบัน ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นได้ถูกนำมาใช้เป็นอย่างมาก ถูกทำลายเพิ่มขึ้น และเมื่อทรัพยากรธรรมชาติหลักถูกทำลาย ประชาชนที่พึ่งพาอาศัยอยู่โดยรอบจึงได้รับผลกระทบตามมา

แต่เมื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจสำคัญที่ขยายตัว ได้แก่ สาขา อุตสาหกรรม สาขา ตัวกลางทางการเงิน การขายส่ง การขายปลีก สาขาสาขาการขนส่ง สถานที่เก็บสินค้า และการคมนาคม สาขาไฟฟ้า ประปา และโรงแยกก๊าซ สาขาการบริหารราชการและการป้องกันประเทศ สาขาการศึกษา สาขา บริการด้านสุขภาพและสังคม สาขาการให้บริการด้านชุมชน สังคมและบริการส่วนบุคคลอื่นๆ สาขาก่อสร้าง และ สาขาโรงแรมและภัตตาคาร ตามลำดับ ซึ่งมีการขยายตัวเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลได้ส่งเสริมการลงทุนให้กับธุรกิจ SMEs จากโครงการกองทุนพัฒนา SMEs ตามแนวทางประชารัฐ เพื่อสนับสนุนและพัฒนาธุรกิจ SMEs ด้วยวงเงินสินเชื่อต่างๆ เพื่อให้ธุรกิจสามารถนำนวัตกรรมที่ทันสมัย เข้ามาปรับใช้ในกิจการ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น จึงส่งผลให้มีมูลค่าการลงทุนสูงขึ้นตามลำดับ อีกทั้งในอุตสาหกรรม การทำเหมืองแร่ในจังหวัดเลยมีแหล่งทรัพยากรแร่ที่สำคัญทางเศรษฐกิจ 9 ชนิด คือ ถ่านหิน ทองคำ ทองแดง เหล็ก แปะไรต์ หินปูน เป็นต้น ซึ่งมีสถานประกอบการที่ทำเหมืองแร่ เพิ่มการผลิตนำไปสู่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (รายงานประจำปีจังหวัดเลย, 2560) จึงทำให้ผู้หญิงในฐานะที่เป็นผู้แสวงหารั่วจากธรรมชาติได้ถูกคุกคามจากภัยอันเกิดจากภาครัฐ ผู้หญิงจึงต้องออกมาทำหน้าที่ปกป้องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้มีทรัพยากรที่คงอยู่ให้เป็นแหล่งอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงครอบครัวสืบไป

สรุป

ผู้หญิงออกมาทำหน้าที่ปกป้องสิทธิมนุษยชนเพื่อเรียกร้องความยุติธรรม ปกป้องสิทธิชุมชนและฐานทรัพยากร และในปัจจุบันก็มีเด็กรุ่นใหม่เริ่มหันมาสนใจปัญหาในชุมชนของตนเองและร่วมมือกับกลุ่มแม่ๆ เพื่อพิทักษ์รักษาบ้านเกิดของตน แม้ถูกคุกคาม ฟ้องร้อง แวงดำเนินคดี แต่ก็ไม่ทำให้พวกเธอลดละความหวังและความตั้งใจในการปกป้องสิทธิมนุษยชน และบ่อยครั้งคนที่ออกมาต่อสู้มักถูกมองว่า เป็นกลุ่มคนที่ขัดขวางและต่อต้านการทำงานของกลุ่มอิทธิพล นอกจากนี้ผู้หญิงยังต้องการสร้างโอกาสที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและนโยบายต่างๆ โดยเฉพาะผู้หญิงรากหญ้าและชนชั้นกลางใหม่ที่ยังเข้าไม่ถึงจึงเลือกที่จะใช้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นช่องทางเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในทุกมิติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของชุมชนและครอบครัว

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2563). แนวปฏิบัติเพื่อการจัดการร่วม ประเด็นสิทธิชุมชน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พรินเอบิ้ล จำกัด,
- دنุพล ไชยสินธุ์ และคณะ. (2547). สิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม.
- ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ. (2560). แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงในประเทศไทย: วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อถกเถียงและยุทธศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม 2565 จาก <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/thailand/13364-20170526.pdf>
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2536). ข้อสังเกตเชิงกฎหมาย และนโยบายที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ไพสิฐ พาณิชย์กุล. (2538). สิทธิชุมชน: สิทธิเสรีภาพที่มีคู่ชุมชน. กรุงเทพมหานคร: กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- ยศ สันตสมบัติ. (2542). ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.

ศยามล ไกยูรวงศ์. (2551). ภูมิปัญญา วิถีชุมชนวิถีธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือน
ตุลา.